

CLAUS LYDERSEN FASTING OG HANS BOKFORTEGNELSE

Der er ingen Ende paa
at gjøre mange Bøger —
(Salomos Prædiker 12. 12.)

Den 7. mars 1945 var det hundre år siden JENS BRAAGE HALVORSEN, forfatter-leksikonets udødelige skaper, ble født i Bergen. Den samme byen har også før fostret menn som for alle tider har risset sine navner i bibliografiens gylne bok.

Hundre år før J. B. Halvorsen så dagens lys var Bergen ved begynnelsen av en oppgangsperiode som kulminerte med „den gode tiden“ fra 1770-årene til 1807. Rokokkoen, som kom til Norge i 1740-årene, fant en god grobunn i Bergen, hvor den særlig fikk innflytelse på arkitekturen. Et vakkert minne om denne innflytelsen har vi i hoffagent Jansons „Damsgaard“ fra ca. 1770. Her, på de rike kjøpmenns „lyststeder“ og i deres ofte praktfullt utstyrte hjem i byen, utfoldet det seg en selskapelighet og et dagligliv som nok kunde grense mot det overdådige. Det var først og fremst handelen som var grunnlaget for velstanden, og det var også kjøpmennene som var de toneangivende, ikke embetsstanden, som var hemmet av trangere økonomiske kår. I 1792 kom det inn 703 skip til tollboden i Bergen og 701 skip ble utklarert. Byens kjøpmenn eide selv 113 skip og et stort antall jægter, som var i ustanselig virksomhet. Franske fartøyer søkte inn til Bergen av frykt for engelske kapere, og valgte ofte å selge sin last der til spottpris framfor å ta risikoen ved å bli kapret. De mange sjøfolk satte også sitt preg på byen. Håndverkerne og de sjøfarende utgjorde de *største* næringsgruppene innen de nær 18.000 innbyggerne byen hadde. Der

var få eller ingen spisesteder, men et utall av skjenkestuer. Kommunikasjonene med København, Hamburg og London var lettere og hurtigere enn med Christiania. Til og fra Christiania gikk det brevpost (og aviser) 2 ganger ukentlig, men pakkeposten savnes helt ennå. Noe litterært liv av betydning fantes ikke, fremdeles gjaldt Holbergs ord at „Lærdom og Boglige Konster have i Bergen ikke vært synderlig dyrkede; ti saasom Indbyggerne fast alle have haft deres Tanker henvendte til Handel og Kjøbmandskab, saa have de fleste Borgere fundet for got heller at sætte deres Børn udi den store Styrmands Skole end udi *latin* Skolen.“

Men den forandring som allerede i Holbergs tid kunde spores, var nå kommet sterkere fram. Etter som velstanden ble grunnfestet begynte kjøpmennene å få andre ambisjoner og stadig flere sendte sine sønner til universitetet i København. Disse vendte hjem med akademikerens forakt for all handel og skapte etter hvert et forum for boklige interesser som siden har vært holdt i hevd. At framstående menn som rektor Arentz, biskop Irgens, dr. Mossin, kjøpmann Albert Henrik Meyer, klokker Joachim Heiberg (P. A. Heibergs farbror), den senere biskop Johan Nordahl Brun, rådmann Claus Fasting og kjøpmann Hendrich Nordman alle var interesserte boksamlere, har nok også hatt sin virkning. En rekke boksamlinger var tilgjengelige for publikum, og klubber og selskaper, som Bergen alltid har hatt mange av, hadde sine leseværelser hvor de fleste innenlandske aviser og viktigere tyske og danske „tidender“ var utlagt. I dette miljøet satte CHRISTOPHER FRIMANN og laget sin *Bergenske Skribentere* og her fortsatte CLAUD LYDERSEN FASTING hans arbeid, om enn på en annen måte enn hans foresatte hadde tenkt seg. —

* *

Problemet med å holde rede på utkomne bøker og skrifter er gammelt, meget eldre en boktrykkerkunsten. Og etter den mangedobling av produksjonen som Gutenbergs oppfinnelse medførte, ble vanskelighetene tilsynelatende uovervinnelige. Kataloger, dvs. fortegnelser over bøkene i bestemte samlinger, var lenge den eneste form for bokfortegnelser. Når et bibliotek er samlet ut fra et på forhånd fastlagt synspunkt, kan naturligvis en katalog over dette ha betydning som bibliografi. Det er tilfellet med den katalog over Karen Brahes bibliotek, som ble trykt i København i 1725: *Det Danske Bibliotek Eller Fortegnelse Paa Alle de Danske Skrifter, som ere trykte baade inden og uden Lands, fra det første Bogtrykkerier kom istand i Danmark, indtil sidst i forige Seculo*. Katalogen er forfattet av Dr. Jacob Bircherod og gjennomgått og befordret til trykken av Phil. Mag. Lauritz Lind. Den er systematisk og innen hver gruppe er titlene ordnet alfabetisk etter forfatterens fornavn. Biografiske notiser om forfatterne er samlet i et alfabet for seg til slutt.

Først senere tok en til å frigjøre fortegnelsene fra de enkelte biblioteker, og i stedet la dem omfatte litteratur som var stilt sammen etter bestemte prinsipper. Det første forsøk i Norge i denne retning er *Johan Ernst Gunnerus erwecklicher Hirten-Brief*. . . . , Druntheim 1759. Boken var utkommet på norsk året i forveien, men denne utgave var „mit einigen zur Druntheimischen gelehrten Historie gehörenden Anmerkungen vermehret“. Disse „Anmerkungen“ er faktisk en fortegnelse over trønderske forfattere, ordnet i 3 avdelinger, hver for seg alfabetisk. Første gruppe omfatter stiftets geistlige forfattere og deres skrifter med tilføyelse av utgiversted, årstall og format. Annen gruppe omfatter verdslige forfattere, og tredje gruppe forfattere født i stiftet, men hvis virke falt utenfor.

Gunnerus *Hirten-Brief* inspirerte bergenseren Christopher Frimann til å utarbeide en fortegnelse over *Bergenske Skribentere*

etter noenlunde samme prinsipper. Denne utkom i 3 „stykker“, trykt i Bergen 1766, København 1766 og Bergen 1772 (?). I sitt forord til „Første Stykke“ kommer Frimann inn på *hvorfor* han har tatt opp dette arbeid: „De Franske udgive *Journals de Savans* og de Tyske Bücher-Sahls, hvorved deres Lærde og deres Skribentere blive kiendte. Mangel paa slige Skrifter hos os undskylder i vis Maade en MOLESWORTH, der i forrige Aar-Hundrede vilde indbilde Verden: At Dannemark ikke eyde meer, end een lærd Mand, og altsaa ventelig ikke mange Skribentere. Heraf sees, hvor fornødne slige Bøger ere. Megen Tak skylder vi derfor vor BARTHOLIN, WINDING, SIBBERN, RAUPACH, LINDE, THURA, MØLLER, PONTOPPIDAN, TRÆSCHOW og ZWERG, hvilke i den seenere Tid have viist, uden at antaste den Fremmede, at hans Beretning var uriktig. Vi mangle nu et Skrift om det lærde Norge, og vilde kun een af hvert Stift udi Norge følge den lærde D. Gunneri Spoer (han haver givet os i sit Hirten-Brief en nøyagtig Fortegnelse over de Trundhiemske Skribentere) vilde arbejdet til en stor Deel lættes for den Mand der vilde fornøye os med denne Bog, hvilken, omendskiønt den ey bli saa stor, som Møllers Jylland (*Mølleri Cimbria Litterata*), dog vist skulde forskaffe Forfatteren og Fædrelandet ære. Det er i den Henseende disse faa Blade udgives om Bergenserne eller de Skribenter, der ere fødte i Byen eller Stiftet. . . .“ Frimann var altså fullstendig klar over at hans arbeid skulde bli en del av en nasjonalbibliografi, selv om det (som Gunnerus') er formet mer som et fragment av et forfatterleksikon enn som en bokfortegnelse. Frimann gikk senere i gang med et nytt omfattende registreringsarbeid, nemlig en fortegnelse over „Norges Gavebreve“, av hvilke der utkom 2 deler (Kbh. 1774 og 1777). Han døde før det var ferdig og først i 1890-årene ble planen fullført etter offentlig foranstaltning med *Norske Stiftelser* 1—5, ved N. Nicolaysen.

Klokker Claus Lydersen Fasting.
(Etter et originalmanuskript dat. 1810.)

Imidlertid var mannen som skulde fornøye oss med skriftet om det lærde Norge allerede i fullt arbeid. Det var „Professor Philosophiæ ved Kiøbenhavns Universitet, og Rector ved den latinske Skole i Aarhus“, JENS WORM. Da hans arbeid fikk stor betydning for ettertiden, kan det være grunn til å se litt nærmere på det. Den fullstendige tittel lyder: *Forsøg til et Lexicon over danske, norske og islandske lærde Mænd, som ved trykte Skrifter have gjort sig bekiendte, saavel som andre Ustuderede, som noget have skrevet, hvorudi deres Fødsel, betydeligste Levnets Omstændigheder og Død ved Aarstal kortelig erindres, og deres Skrifter, saavidt mueligt, fuldstændig anføres*, 1—3 Helsingør og Kbh. 1771—84. Det er fremdeles ikke noen bokfortegnelse, og utelater således alle trykk som ikke kan henføres til en bestemt forfatter, men tilstreber for øvrig fullstendighet. Worm framla sin plan i et skoleprogram fra den latinske skole i Aarhus: *Prodromus lexicæ litterariæ Dano-Norvegici, Danos omnes, Norvegos et Islandos, calamo scriptisqve claros, vel saltem notos ordine alphabetico exhibituri*. Sorø (1768). I leksikonet gjengir han som fortale en vesentlig del av programmet på dansk og her knesetter han i følgende fornøyelige ordelag prinsippet at bibliografer ikke skal innlate seg på litterær vurdering: „— Jeg anfører da ei allene Grundlærde og Halvlærde; men endog næsten Ulærde, naar de ikkun have ladet noget trykke, hvilket alle maaskee ikke vil biefalde; men Myren bor i Skoven, ligesaa vel som Elephanten, en liden Vergiss mein nicht taales i Haven; ligesaa vel, som den prægtigste Rose. —“ Som den lærde mann han er, har han latinisert alle forfatternavn, da han mener de vil være lettest kjennelige i denne form. Likeledes ber han i artige vendinger om unnskyldning for at han utelater det smukke kjønn, da „En SCHACHT, en THURA, en SCHÖNAU ere komne mig i forveien, og have betaget mig den ære“, og de som senere har gjort seg bekjente ved skrifter, er,

som han beklager, ham for lite bekjente. Han er svært summarisk i angivelsen av sine trykte kilder. Han oppgir at han har betjent seg av adskillige utenlandske og av de fleste innenlandske biografiske kilder, lærde dagbøker og tidender, de beste og fullstendigste bokregistre og håndskrifter. I første rekke sikter han vel til *De Scriptis Danorum* (Hafniæ 1666) og *Bibliotheca Danica* (Hamburg 1716) av Alb. Bartholin, og Johs. Møllers *Spicilegium hypomnematum* til samme. Han nevner dog spesielt Frimann „— hvis Godhed jeg har at takke for mange smukke Efterretninger om bergenske Skribentere —“. (Første del av Worms leksikon kom ut før Frimann hadde fullført sin *Bergenske Skribentere*.) Worm har vært til uvurderlig nytte for alle senere bibliografer. Både hans biografiske notiser og bokfortegnelsene vitner om en utrettelig flid og evne til å skaffe seg opplysninger. Det kan være litt vanskelig å tro ham når han mener å kjenne Christianiatrykk fra 1620 (Aalborg: *Huus- og Skibs-Postill*), og selvfølgelig finnes der mange feil og omtrentligheter, men hvilken bibliograf har kunnet unngå dem? Det forbehold som senere er blitt obligatorisk ved alle lignende arbeider, tar han allerede i titelen, ved at han kaller boken et „Forsøg til —“ osv. Leksikonet fikk en stor utbredelse og har sikkert som Frimann forutsa „forskaffet Forfatteren og Fædrelandet ære“.

Worms leksikon er også grunnlaget for det første rent bibliografiske arbeid i Norge, nemlig Claus Lydersen Fastings *Forsøg til en Fortegnelse over de udi Danmark og Norge fra Bogtrykkeriets Indførsel til 1789 Aars Udgang udkomne Danske Skrifter*, Bergen 1793. For første gang er det skriftene som allerede i titelen blir gjort til hovedsaken, og det er første gang en nordmann går løs på den store og krevende oppgaven som en nasjonalbibliografi er. Claus Lydersen Fasting hørte til en av de beste slekter i Bergen. Hans oldefar, Lyder Fasting, var innvandret fra Dipholt i Lüneburg og døde i Bergen 1677.

Dennes sønn, Claus Fasting (1674—1739), ble borgermester i Bergen. Han hadde to sønner: Lyder og Fredrik, begge prester. Den siste ble far til Claus Fredrik Fasting, berømt som rådmann i Bergen, forfatter og utgiver av *Provinzial-Blade*. Den første, Lyder Fasting, var en av pietismens mest framtrædende representanter i Bergen. Han giftet seg med sin kusine, Maria Elisabeth von Krogh. Hun var datter av oberst Georg Fredrik von Krogh og hans tredje kone, Maria Jørgensdatter Thormøhlen, som var en søster av Lyder Fastings mor. I disse forhold ligger muligens spiren til hans ulykkelige familieliv. Deres eldste barn var Claus Fasting (senere kalt Claus Lydersen Fasting for ikke å forveksles med sin fetter, den før nevnte rådmann Claus Fasting). Han var født i 1743 og den 13. desember samme år ble han døpt i domkirken i Bergen, hvor faren da var annen residerende kapellan, samtidig som han var sokneprest til Askø. I 1746 ble faren øverste kapellan i Domkirken og 13. mai 1757 sokneprest til Fane. Claus var da 14 år gammel, og hadde hatt en ulykkelig barndom. Fire av hans yngre søsken var døde før de hadde fylt 5 år, og den yngste broren (som døde i 1801) var sinnsvak. Disse triste begivenheter kan ikke ha unnlatt å sette sitt preg på et barnesinn. Claus forble også så lenge han levde en særling og vilde sikkert forlengst være glemt av alle om ikke hans ensomme liv og mangel på omgang hadde fått ham til å gå i gang med det arbeid som for all tid skaffet ham navn som Norges første bibliograf. Han ble student i 1761, og familie-tradisjonen tro valgte han teologien. Hans far døde i 1763, men subsidiene hjemmefra strakk til så han fikk sin eksamen i 1768. Siden virket han som lærer og var også i 5 år medhjelper hos presten HANS MOSSIN. Denne var i 1751 kommet til Danmark som kapellan til Nykirken i Bergen og var nå stiftsprost og sokneprest ved domkirken og således en mektig mann. Stiftsprosten var meget skrivende av seg, og da Kotherts trykkeri, som var det

eneste i Bergen, etter hans mening ikke var i den stand „at noget skikkelig der skal kunne trykkes“, hadde han i 1760 fått tillatelse til å opprette et nytt trykkeri for å trykke sine egne skrifter. Senere, i 1770, fikk han privilegiet utvidet så han også kunde trykke for andre. Claus Lydersen Fasting har utvilsomt i sin tid som medhjelper hos Mossin kommet i nær kontakt med trykkeriet og med Mossins litterære virksomhet for øvrig og herigjennom mottatt en rekke impulser som er kommet ham til nytte under hans senere arbeid med bibliografien. På en auksjonskatalog over sokneprest Johan Plate Bruuns etterlatte bøker (1773) treffer vi Fasting som kommisjonær sammen med apoteker de Besche. Usannsynlig er det ikke at Fasting har gjort seg en liten ekstraintekt ved å utarbeide slike kataloger. Antakelig er også den *Fortegnelse paa De Skrifter som ere trykte udi Mag. Hans Mossins Bogtrykkeri til denne Tid, saavel af hans egne, som som af andres Skrifter*, som finnes s. 216—220 i Ole Madderups *Nogle Sprog af Den Hellige Skrift* (Bergen 1776), forfattet av ham.

I 1778 ble han „hører“ for annen lektie, eller som han selv kaller seg „Collega ved Bergens Cathedral-Skole“. Muligens har Mossin som sokneprest til Domkirken hjulpet ham til denne stillingen. Noen sinekyre var det imidlertid ikke på noen måte. Skolen holdt til i den gamle bygningen, som for øvrig står ennå. Den er oppført i 1702 og var allerede da Fasting kom til skolen, nokså medtatt. Hørerne hadde rett til bolig i skolen, en del rom i 2. etasje var innrettet til dette bruk, men var i en slik forfatning at de ble regnet som ubeboelige og hørerne måtte søke seg bopel andre steder. Mag. Jens Boalth var rektor da Fasting kom dit, han ble i 1781 avløst av mag. Frederik Christian Holberg Arentz, hvis mor var en brordatter av Ludvig Holberg. Han fungerte som rektor i hele 44 år, til 1825. Konrektor var den eigode dansken Rasmus Severin Kisbye, som virket ved skolen i 22 år.

Hans stadige trusel når elevene laget fantestreker var: „Ih, nu skal jeg ret straks fare paa ham“, hvilket visstnok aldri skjedde. Fastings øvrige kolleger var fjerdelektiehører Kristofer Bremer Vahl, tredjelektiehører Johan Flottmann og førstelektiehører Johannes Grøgaard. Fastings arbeid ved skolen ble ikke lett. Han gikk til oppgaven med de beste forsetter og han skal ha vist „flid og nidkjærhed“, hva der ingenlunde kunde sies om alle skolens lærere på denne tiden. Men hans personlige egenskaper gjorde ham lite skikket til å holde kustus på elevene, som nok nå for en stor del var bedremannsbarn, men ikke mindre „kjua-gutter“ for det. Stiftsprost Claus Daae har etterlatt seg en del opptegnelser (delvis opptrykt i Bergens hist. forenings skrifter, nr. 9, 1903) hvor det heter: „Claus Fasting . . . var hverken mer eller mindre end et Spetakel, en Karikatur. Efter Konference med Morten Rosendahl antager jeg, at han led af et Slags Krampe-trækninger eller rheumatiske Ulemper i Ansigtet, og at det var noget saadant, som bevirkede at han idelig blinkede eller paa sin Bergensk „blunkede“ med Øine og gik med udstragt tunge og slikkede sig om Munden, og var gadegutterne til Spas og Løier under navn af „Skjægle-Fasting“. I min barndom kom han et Par gange indom Døren paa Fane og blev da af min Fader anseet som en godmodig snurrig Nullitet.“

Fasting forsøkte som vanlig den gangen å opprettholde disiplinen ved hjelp av riset, men det later til at disse avstraffelsene tjente mer til fornøyelse for synderne enn til gjenopprettelse av ro og orden. Fasting skjelte og synet var dårlig, så delinkventen fikk alltid vridd seg således at slagene gikk ut over inventaret i stedet, og når så Fasting i sin iver ropte „der fikk du et dygtig Rap“, jublet forsamlingen av fryd. Overalt på border og benker fantes det karikaturer av ham.

Under disse forhold, ensom og med en følelse av å være forfulgt, er det at Fasting begynner å samle stoffet til sin bokfor-

tegnelse, vel nærmest som en hobby. Stor tid hadde han heller ikke til overs, fra morgen til aften var han opptatt på skolen. I 1788 hadde han giftet seg med sin tremenning, en skipperdatter fra Strudshavn, Marie Voet (født i Bergen 1745), enke etter Stephen Andreas Røpke, men noen huslig lykke oppnåde han ikke.

I 1791 døde Christopher Frimann og Fasting påtok seg da mot løfte om den første ledige klokkerstillingen i Bergen, å fortsette utgivelsen av dennes *Samling af Gavebreve for Kongeriget Norge*; det gjaldt om å komme vekk fra skolearbeidet som var blitt helt uutholdelig. Samtidig påtok han seg å passe *Efterretninger fra Adresse-Contoirtet i Bergen*, hvor han det meste av 1790-årene fungerte som „Redacteur og Correcteur“. Adresse-avisens lokaler lå meget ubekvemt til ute i Strandgaten, og bladet, som eides av tollprokurør Geelmuydens enke, lot visst meget tilbake å ønske i mange retninger, forhold som ikke i vesentlig grad ble bedret i Fastings tid. Men han kom iallfall på ny i nær kontakt med et trykkeri, denne gang „R. Dahls efterleverske“, som trykket avisen og som i 1793 kom til å trykke bokfortegnelsen.

Endelig i 1804 ble klokkerstillingen ved Domkirken ledig og det var sikkert ikke med tungt hjerte han sa skolearbeidet farvel. Skolen savnet visst heller ikke Fasting. I et brev fra justitiarius Schydtz til Nyerup står det bl. a.: „Høreren Fasting er bleven, siger man, klokke ved Domkirken. Skolen vil vinde meget ved hans bortgang, om pladsen bliver godt besat.“ Forsåvidt skulde da alt være godt! Men det later ikke til at utgivelsen av hans store bokfortegnelse hadde gjort ham livet synderlig lettere. Noe økonomisk utbytte har han sikkert ikke hatt av sin utrolige flid, det har vel de færreste bibliografer; og gateguttenes forfølgelse tok ikke av. Et smedeverv fra denne tiden er bevart i et gammelt håndskrift, datert 1810:

„Jeg klokke er — Claus Fasting heder
 Min ordensdragt en Kappe er!
 Jeg bruger sjelden syndig' Eder,
 Men Amen, Amen destomeer,
 og naar mig ledig time gives
 — af disse mange skjænkes mig.
 Som Klokke — da mit Mod oplives
 Naar, Druesaft! jeg nyder Dig.
 Du Qvæger, lædsker, giver Mod,
 Ja varmer gamle Klokkeblod!

Skal det være noe i denne beskyldningen for drukkenskap, må Fasting ha drukket ganske ettertrykkelig. Bergenserne var lite vant med avholdenhet i denne tiden. Det hendte at drikkegildene begynte som „frokoster“ ved 8-tiden om morgenen, for så å fortsette hele dagen og natten igjennom, bare avbrutt av små, nødvendige „hvilepauser“ for deltagerne. Det var ellers forklarlig om han hadde søkt trøst i flasken, hans liv artet seg som den mørkeste tragedie fra begynnelse til slutt. Fra 1815 var han enkemann og den 3. november 1827 døde han selv, 84 år gammel. Sitt løfte om å fortsette utgivelsen av Frimanns Gavebreve oppfylte han aldri. Han ble begravet 12. november samme år. Hans fetter rådmannen var død barnløs i 1791 og med Claus Lydersen døde denne gren av ætten ut.

Men la oss se litt på det *monumentum aere perennius* han reiste seg selv. Hva er det som har beveget ham til å ta på seg denne kolossale oppgaven og hvordan kunde han så langt fra det litterære hovedsenter København gjennomføre den så vidt som han gjorde?

Fortegnelsen fyller 615 sider vanlig oktav og omfatter over 7000 titler. Da boken nå er uhyre sjelden, kan forfatterens beskjedne lille fortale hitsettes i sin helhet: „Udi nogle Aar har

jeg forfattet en Optegning paa de fra Bogtrykkeriets Indførsel i Danmark og Norge til 1789 Aars Udgang udkomne danske Bøger, og saavidt mig mueligt, ansadt Bøgenes Priis og Størrelse. Vel var denne Optegning ikke bestemt at trykkes; men ved Venners Overtalelse er jeg dertil opmuntret.

Skriftet har jeg kaldet Forsøg; thi større Titel troer jeg ikke det fortienner, da jeg frygter for, at det, uagtet al anvendt Umage, ikke bliver saa fuldstændigt, som jeg gjerne ønskede det.

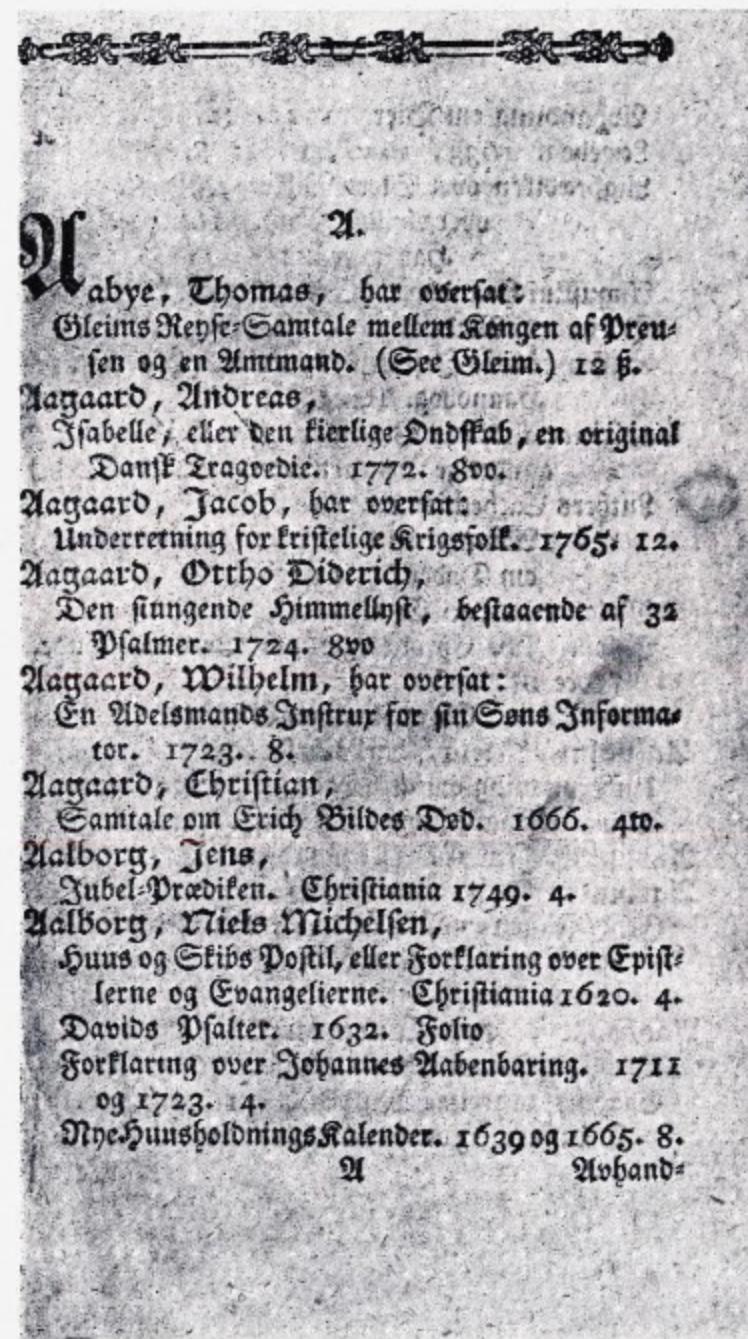
Finder Skriftet Læserens Bifald, vil jeg med Fornøyelse rette de Feyl og anføre de udeladte Bøger, som nogen ville behage at opgive, da jeg agter at fortsætte Skriftet med en lige saadan Fortegning paa de Skrifter, hvis Forfatteres Navne ere ubekiendte, og i bemeldte Tids Rum udkomne.

Alle de Skrifter, hvor Trykker-Stedet ikke er anført, ere trykte i Kiøbenhavn, og Aarsagen hertil er: at Bogtrykkeriet ikke er forsynet med saa mange af den Sort Bogstaver, som dertil udfordres.“

Som en ser var opptegningen ikke bestemt til å trykkes og en kan vel gå ut fra at det fra først av har vært en ensom og ulykkelig manns adspredelse i stille nattetimer. Etter hvert som arbeidet skred fram har det meldt seg en naturlig lyst til å se arbeidet trykt. Han har sikkert heller ikke vært ubekjent med Frimanns oppfordring til å lage en nasjonalbibliografi. Ennå hadde ingen *nordmann* tatt hansken opp! De „venner“ han snakker om kan enten være fiktive eller iallfall uformuende, ellers hadde vel boken som de fleste andre av lignende art på denne tiden, vært dedisert en eller flere av disse, for derved å få en hjelp til det ikke ubetydelige økonomiske løft som utgivelsen har vært. Mulig er det også, som Olav Myre antyder i en artikkel om Fasting (*Aftenposten* 1927, nr. 554) at det er Mossin som har oppmuntret ham. Imidlertid var Mossin død 3. april 1793, så en eventuell støtte fra denne kant er bortfalt.

De kilder som sto til hans disposisjon ved utarbeidelsen av manuskriptet var ikke få, men så usystematiske og spredte som de var, må det ligge et langt og møysommelig samlerarbeid bak. Sannsynligvis har han begynt å gjøre notater allerede da han var medhjelper hos Mossin. Senere har han naturligvis først og fremst festet seg ved de allerede foreliggende bibliografier, og da i første rekke Worms leksikon. Videre hadde han Frimanns *Bergenske Skribentere* og derigjennom har han også kjent Gunnerus' *Hirten-Brief* (om han enn ikke har gjort særlig bruk av dette siste). Videre har han kjent til den mengde av aukjonskataloger over samlinger som i disse årene ble solgt, hvorav flere var meget betydelige; og likeledes de lærde tidender som stadig brakte anmeldelser og notiser om eldre og nyere litteratur. De forskjellige bergenske biblioteker, f. eks. „Biblioteket ved St. Mariæ tyske kirke“, hadde til dels betydelige journalsamlinger og eldre periodiske skrifter. „Det danske Læseselskab“ hadde en rekke danske skrifter som i komplette rekker var meget sjeldne selv i København, da mange var ødelagt under Københavns brann 1728. I egenskap av „Redacteur“ for *Efterretninger fra Bergens Adresse-Contoir* har Fasting også hatt god anledning til å følge med i hovedstadens „presseverden“. Avisen drev forresten også selv handel med bøker, som den hadde i kommisjon bl. a. fra Rothes og Profts boklader i København.

Alle bibliografers store problem, begrensningen, har også meldt seg for Fasting. Ved å begrense sitt felt til „danske skrifter“, dvs. dansk-språklige skrifter, uansett trykkested, får han riktignok med en del fremmede forfattere (oversettelser), men til gjengjeld blir han kvitt *alle skrifter på latin og tysk*, og det var ikke få i den perioden hans bok omfatter. At han samtidig tapte nesten hele den „lærde“ litteratur og dermed reduserte fortegnelsens verdi både som praktisk oppslagsbok og som ansikt mot utenverdenen, har altså latt seg forene med hans plan. Samtidig

Første side av Claus Fastings fortegnelse. (Originalens størrelse.)

har han også fått tidsrommet *bakover* i tiden begrenset til 1495 (første bok trykt på dansk). I denne henseende hadde han det beste forbilde i den før nevnte katalog over Karen Brahes bibliotek, som hevder denne begrensningen som en patriotisk dyd. Fasting anfører Christen Pedersens rimkrønike fra 1495 og føyer til at det er den første bok trykt i Danmark. Første bok trykt i Danmark er imidlertid *Breviarium Ottoniense* fra 1482, men rimkrøniken er den første bok trykt på dansk. Det eldste norske trykk han har med er Henning Stockfleths likpreken over Margarethe Schnell fra 1647.

Videre skyter Fasting, i likhet med sine forgjengere, ut alle bøker som ikke lar seg henføre til en bestemt forfatter; derved falt alle utgaver av bibelen og bibeldeler, salmebøker, religiøse traktater, lovutgaver, forordninger, almanakker, mange leilighetskrifter og alle andre anonyme utenfor. Alt i alt hadde han nå fått arbeidsfeltet ned til nesten det halve. Men så var rammen klar og han kunde gå i gang. Siden fortegnelsen bare skulde omfatte dansk-språklige skrifter, valgte han, i motsetning til Worm, å fordanske alle navneformer. Det er karakteristisk for det tidsrom fortegnelsen omfatter at Martin Luther er den skribent som er best representert. Hans skrifter fyller nesten 5 sider.

Av kildene lar Worms leksikon seg lett påvise, bl. a. finner en straks igjen Worms Christiania-trykk fra 1620. Frimanns *Bergenske Skribentere* er naturligvis også gjennomgått. Derimot later det ikke til at han har kjent *Dansk Historisk Almanak, Udgivet af Det Kongelige Videnskabers Societet* (Kbh. 1764). Heri finnes en „Fortegnelse Paa de ældste og rareste Danske Bøger, som ere trykte før og i Reformations-Tiden“ (1493—1537, 190 nr.). For dette eldste tidsrom kan han ha hatt stor nytte av Laur. Terpagers *De Typographiæ natalibus in Dania, schedula Historica*, (1707). Foruten de danske og norske trykk har han med en rekke danske bøker trykt i utlandet, oftest i

Tyskland, men han har også så fjerne trykkesteder som Trankebar, dengang hørende til de danske ostindiske besittelser.

For en vesentlig del er Fastings fortegnelse utarbeidet etter litterære kilder, den minste del etter „selvsyn“. Med prisverdig omhyggelighet har han ført opp de oversettere han har kjent til, med henvisninger til de respektive forfattere. Av og til bringer han også ganske korte supplerende noter, som f. eks. til Christian Thuras *Den patriotiske Sandsiger*, (Kbh. 1771), hvor han tilføyer: „Bogen confisqveret.“ God hjelp kan han også ha hatt av *Trondhiemske Samlinger*, 1—5, (Trondhem 1761—65), likeledes av *Catalogus Bibliothecæ Deichmannianæ* (Chria. 1732, 728 s.), og et hefteskrift *Fortegnelse paa alle de Skrifter som Trykkfriheden har givet Anledning til*, 1—3. årg. (Kbh. 1771—72) samt den lange rekke bokhandler- og forlagskataloger som danske bokhandlere hadde utgitt. Videre finnes av Jens Jac. Weber et arbeid i 2 bind: *Hielmstjernes Bogsamling. Tienende til Oplysning af de under den Danske Regiering liggende Staters Litteratur*, (Kbh. 1782—85), med med en fortale av Suhm.

Disse siste og den store mengde bokhandler- og bibliotekskataloger som forelå, er ikke gjennomgått i denne forbindelse, en slik gjennomgåelse vilde bare ytterligere bekrefte at Fasting laget sin bok ved et uendelig flidsarbeid gjennom mange år, alltid på post for å sikre seg en ny titel eller en ny opplysning. I så måte har Fasting utvilsomt hatt all den glød, interesse og utholdenhet som er nødvendig for en bibliograf. Han utførte et pioner-arbeid som først og fremst er kommet senere bibliografer til gode. Hans samtid forsto neppe, eller kunde ikke helt ut dra nytte av det kolossale arbeid som var nedlagt her. Når en sammenligning med *Bibliotheca Danica* og *Bibliotheca Norvegica* viser at senere tiders bibliografer har kunnet føye adskillig til hans 7000 titler, er det i og for seg ingen forkleinelse for Fastings arbeid,

en må fremdeles forundres over at han med sine hjelpemidler kunde få fortegnelsen så vidt fullstendig.

Vanskelighetene var slett ikke slutt med manuskriptets avfatelse; uten formuende venner, uten muligheter for noe større salg, uten utsikt til offentlig støtte har det ikke vært lett å få trykt en så vidt stor bok. Hans mor levde ennå (hun døde i 1796), men hun har neppe hatt anledning til å gi ham synderlig støtte. Byens bokhandlere, dels bokbindere som drev bokhandel som bierverv, dels studenter, de såkalte „lærde bokhandlere“, som hadde bøker i kommisjon fra København, skulde heller ikke oppmuntre en forfatter til større foretagender. Antagelig har Fasting selv bekostet boken trykt, mot langsiktig kreditt og pant i den lovede klokkegasje. Han hadde ikke noe valg når det gjaldt boktrykker. Enken etter boktrykker Rasmus Haagensen Dahl var den eneste hvis trykkeri var i virksomhet. Mossins officin hadde siden 1775 vært bortpakket på et loft. Han var kommet i klammeri med sine svenner, og det endte med at trykkeriet ble nedlagt.

„Etterleversken“ har imidlertid skilt seg godt fra oppdraget. Boken er ordentlig og oversiktlig satt opp, uten annen pynt enn en liten røsken over hver side. Trykningen ble avsluttet de siste dager av 1793 og 11. januar 1794 finnes følgende avertissement i *Efterretninger fra Adresse-Contoirtet i Bergen*:

Bøger:

En Fortegnelse over de udi Danmark og Norge, fra Bogtrykkeriets Indførsel til 1789 Aars Udgang, udkomne Danske Skrifter, forsynt med Autorernes Navne, Bøgernes Størrelse, og hvad samme paa Bogladerne koster, har nu forladt Pressen, og er til kiøbs for 8 Mk. Exemplaret hos J. P. Landmark.

Landmark var en av de før nevnte „lærde“ bokhandlere. Det er ganske påfallende at forfatterens navn ikke nevnes i annonsen. Landmark må ha ment at Fasting var så lite vel ansett at hans

navn ikke vilde gagne salget. Boken ble anmeldt i *Kjøbenhavnske lærde Efterretninger* 1794, nr. 33, og i *Kritik og Antikritik*, 1795, nr. 46 (av Fred. Ekkard). Begge anmelderne framhever det nære slektskapet med Worms leksikon, de roser Fasting for opplysningene om arktall og pris, men klager over at han har sløffet de biografiske notisene. Ellers hefter de seg ved en del trykkfeil og unøyaktigheter og gir gode råd for en eventuell fortsettelse.

I *Kritik og Antikritik* uttales at Fastings fortegnelse kommer i rette tid for de litteraturskere som finner Worms leksikon for kostbart, og at den til daglig bruk er hendigere og mer fullstendig enn Worms.

Om salget og utbredelsen er det vanskelig å få vite noe, men å dømme etter hvor sjelden en treffer på den i våre dager, kan salget ikke ha vært stort, tross prisen, 8 mark, må sies å ha vært rimelig for en bok av dette omfang. Et eventuelt restopplag kan være gått til grunne ved en av de mange branner som la store deler av byen i aske.

Foruten direkte betydning for senere bibliografer, som alle har stått på Fastings skuldrer, har boken også en annen verdi som Francis Bull peker på i sin artikkel om Fasting i *Norsk biografisk leksikon*, nemlig ved at den med sin alfabetiske ordning etter forfatternavn, enten det gjelder hjemlige eller fremmede skribenter, gjør det lett å få greie på alskens gamle oversettelser av utenlandske forfattere. På denne måten er boken nyttig den dag i dag. Den antydde fortsettelse, som skulde omfatte anonyme verker, kom aldri, hvilket også kan tydes i den retning at den utkomne del ikke vant tilstrekkelig tilslutning.

Fra tid til annen har eksemplarer dukket fram i antikvarier og på auksjoner og prisen har vært jevnt stigende til den i dag er blitt en av våre kostbareste bøker. Men det er ikke lenger dens indre egenskaper som gjør den så etterstrebt, nå er det som raritet, som Norges første bibliografi den søkes.

* * *

En dag tidlig på våren 1794 kom kjøpmann Jens Braage forsiktig gående innover Strandgaten. Det hadde nettopp regnet, vannet rant ennå som en stri bekk midt i gaten hvor rennestenen var, men nå skinte solen friskt over den knudrete brolegningen. Kjøpmannen hadde vært ute i Adresse-Contoirtet med en annonse om noen fine „Borgergryn“ han hadde på kramboden sin. Der ute hadde han truffet hører Fasting, denne merkelige mannen som aldri kunde holde ansiktet i ro et øyeblikk. Høreren hadde vist ham en bok han hadde laget, en tykk bok, hvor side etter side var fylt med boktitler. Kjøpmannen var interessert i slike saker, han var selv blant de borgere som i 1786 hadde kjøpt avdøde borgermester Hilbrandt Meyers verdifulle manuskriptsamling og skjenket den til byen; men denne mengde av bøker hadde forbauset ham. Og til hva nytte hadde høreren sittet år etter år og strevet med dette uendelige arbeidet? Braage rystet på hodet og smilte litt tvilende for seg selv, der han gikk. Hadde noen dengang fortalt ham at hans eget navn 100 år senere skulde være knyttet til et lignende arbeid, bare så uendelig meget større, og at dette skulde bli en av tidens og ettertidens mest uunnværlige håndbøker, ja da vilde kjøpmannen ha rystet enda mer tvilende på hodet. —

Per Dancke

Viktigere kilder utenom dem som er nevnt i teksten:

Et håndskrift: *Høistærværdige Bergentseres og Bergentserinders Contrafeier med hosføiede korte Biographier. Anno 1810.* („Contrafeiene“ sign. II—XXIV, er sannsynligvis utført av Joh. F. L. Dreier. Teksten er skrevet på papir med vannmerke fra 1817.)

Sagen og Foss: *Bergens Beskrivelse*. Bergen 1824.

E. A. Thomle: *Lidt om Familien Fasting i Norge.* (I *Personalhistorisk Tidsskrift*, Kbh. 1892.)

A. E. Erichsen: *Bergens kathedralskoles historie*. Bergen 1906.

Birger Halvorsen: *Litt om våre første bibliografier.* (I *Krebsen*, 1935.)

A. M. Wiesener: *Bergenske boksamlere*. Oslo 1944.